

Herinneringen aan Hans de Rijk

Hendrik Hollander

Op 23 november 2021 is Hans de Rijk overleden, op 95 jarige leeftijd. Hans was wiskundige en natuurkundige en had een zeer brede belangstelling. Naast zijn werk als docent natuurkunde interesseerde hij zich voor sterrenkunde en zonnewijzers, verdiepte hij zich in kalligrafie, het kappen van teksten in natuursteen, graveren van teksten in eigen smeedwerk van koper, het binden van boeken, het maken van beelden in klei en het maken van fijn zilversmeedwerk. Maar bijvoorbeeld ook in wiskunde als vorm van kunst, of fotografie en film.

Bovenal was Hans iemand die de kennis en vaardigheden die hij opdeed wilde delen met anderen. Het enorme plezier dat hij had in het ontdekken van de verschillende vakgebieden straalde uit naar zijn omgeving en dat heeft velen geïnspireerd. Hij was iemand die initiatieven met groepen mensen realiseerde. Hans was de drijvende kracht achter het natuurkundetijdschrift Archimedes en het wiskundetijdschrift voor scholieren Pythagoras. Zijn liefde voor de schoonheid van wiskunde bracht hem bijvoorbeeld in contact met de grafisch kunstenaar M.C. Escher. De twee raakten bevriend en de boeken die Hans over het werk en leven van Escher schreef hebben ook nu nog internationale bekendheid.

Gedreven door deze interesse is Hans medeoprichter van Ars et Mathesis, een stichting waarin kunst en wiskunde elkaar ontmoeten. Naast medeoprichter van de Zonnewijzerkring was hij oprichter van volkssterrenwacht Simon Stevin, de eerste volkssterrenwacht in Nederland. Een actieve sterrenwacht, waar door de leden onder andere sterrenkijkers werden gebouwd en spiegels werden geslepen.

Hans laat een groot aantal boeken na, meer dan 200 stuks. Vele zijn geschreven onder verschillende pseudoniemen, waarvan Bruno Ernst wel de bekendste is. Hieronder publiceerde Hans zijn boeken op wetenschappelijk gebied, zoals sterrenkunde, zonnewijzerkunde, optische illusies en onmogelijke figuren, om maar enkele onderwerpen te noemen. Hans had een grote drive om anderen te laten meegenieten, te laten meedenken en aan te sporen om zelf op onderzoek uit te gaan over de vele onderwerpen die hem bezighielden. Dit alles bleef niet onopgemerkt en in 2008 kreeg Hans de Eureka prijs van NWO voor het beste oeuvre op het gebied van wetenschapscommunicatie.

Zelf ontmoette ik Hans de Rijk toen ik lid werd van de Zonnewijzerkring. Later zaten wij samen in het bestuur. Hans stuurde mij met enige regelmaat boekjes en informatie toe op gebieden waarvan hij wist dat ik erin geïnteresseerd was. Zo kreeg ik bijvoorbeeld een boekje over projectiemethoden, waar ik enkele malen dankbaar uit geput heb. Het boekje is door Hans zelf vakkundig ingebonden met een toepasselijke kaft met een illustratie van een astronomische klok. Zo'n boekje ging vaak gepaard met een fijn gesprekje. In het boekje in kwestie zitten ook enkele krantenknipsels en een persoonlijk tekst. Het laat zien dat Hans aandacht had voor het verzamelen van kennis en ook zeker voor het delen van kennis.

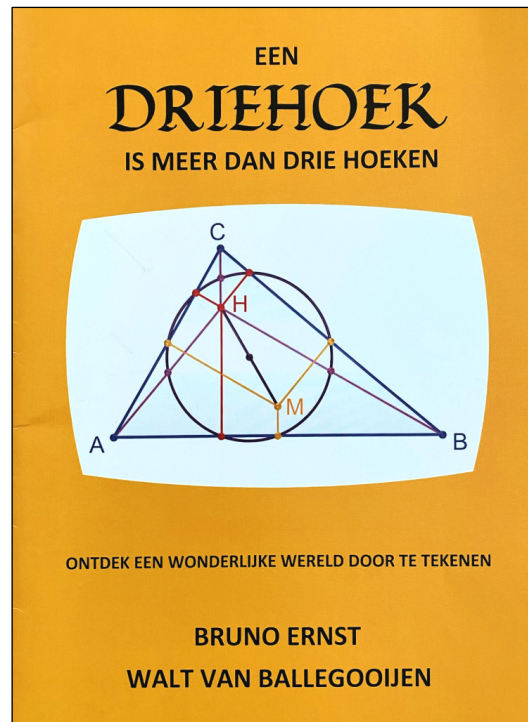
Hans zat boordevol ideeën en ontwierp bijvoorbeeld een breedtegraadvrije zonnewijzer; mooi werk! Het is een bijzonder type zonnewijzer, dat gebruikt kan worden op verschillende breedtegraden op aarde. Dit terwijl de schaal waarop je de tijd afleest op elke breedtegraad gewoon horizontaal staat. Van dit model zonnewijzer zijn er twee gemaakt. Hans heeft er één aan mij gegeven en ik ben daar nog altijd zeer verguld mee. Het prijkt naast mijn bureau op een kastje op een prominente plaats. Hans deelde gemakkelijk uit als hij het idee had dat hij iemand kon inspireren.

Ik noemde het hierboven al, Hans had ook oog voor de schoonheid van de wiskunde, iets waar ik ook gevoelig voor ben. Op een van de bestuursvergaderingen van de Zonnewijzerkring in Utrecht schoof Hans bij me aan. Hij zei: "Hendrik, wat ik nou

zo bijzonder vind in de wiskunde... dat is de driehoek!" Hij pakte een servetje en schetste een driehoek met daarin een van die bijzondere punten die de driehoek rijk is. Het mooie vind ik daaraan dat je binnen de wiskunde je kunt verbazen over ingewikkelde vectorvelden, Fouriertransformatie of symmetriegroepen. Maar het is nergens voor nodig om zo ingewikkeld te doen. Schoonheid en verbazing liggen binnen handbereik; dat is de les die ik daaruit haalde.

Vrij onlangs had ik contact met Hans via zijn dochter Mechtilde. Ik wilde hem nog eens bedanken voor zijn inbreng over de jaren. Mechtilde was zo vriendelijk mij een van de exemplaren te sturen van het boekje dat Hans in 2016 op 90-jarige leeftijd schreef over de driehoek. Het zal in zijn hoofd gezeten hebben op het moment dat hij voor mij op het servet schetste. Het boekje is geschreven door een persoon die graag met anderen zijn verbazing en kennis wil delen en anderen zo mogelijk in staat wil brengen, of zelfs wil aansporen, hetzelfde te doen. Zo was Hans.

Tot slot nog één andere beleving die ik mooi vind. Er zijn perioden geweest dat het binnen het bestuur van de Zonnewijzerkring wel eens wat zoeken was om op één lijn te komen over sommige onderwerpen. Eens liepen de verschillen van mening wat op en heeft Hans later een mail geschreven aan het voltallige bestuur. Hierin ging hij totaal niet in op de verschillen

en ook niet op de inhoud. Hij beschreef alleen hoe de Zonnewijzerkring was ontstaan, uit welke verbazing over de mooie veelzijdigheid die de zonnewijzerkunde biedt, de oprichters hadden gehandeld. Dat vind ik ook mooi. Het geeft voor mij aan dat Hans zocht naar de verbinding in gemeenschappelijke verwondering. Een bijzonder persoon is heengegaan.